

Araştırma Makalesi

ŞANLIURFA'DA ÇOK AMAÇLI TOPLUM MERKEZLERİNE (ÇATOM) KATILIMLAR VE BEKLENTİLERİN GERÇEKLEŞMESİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMAZeynep Müjde SAKAR¹, Bülent GÜLÇUBUK², Bekir Erol AK³**ÖZET**

Bu çalışmada, Türkiye'de kadınların eğitimi ve kadınlara ait göstergeler ile birlikte Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yürütülen ÇATOM uygulamalarında değişik yaşlardaki kadın katılımcıların amaçları ve bunlara ne düzeyde ulaştıklarını belirlemek hedeflenmiştir. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yürütülen ÇATOM'lar kadınların faaliyetlere katılımları ve bu katılımlar sonucunda hayatlarına neler kazandırdıkları ne gibi değişimler gecirdikleri isteklerine ne boyutta ulaştıkları, yapılan anket çalışmasıyla belirlenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, Kendini geliştirmek, para kazanmak, çocuklarını iyi yetiştirebilmek, iş imkanı bulabilmek, okur-yazar olmak ve boş zamanlarını değerlendirmek üzerine yapılan anketlerde çok farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Beklentilerine ulaşma bakımından % 80'i olumlu yanıt vermiştir. Öte yandan, katılım amaçları değerlendirildiğinde % 40'ının kendini geliştirmek istediği, Okur-yazar olmak ve boş zamanlarını değerlendirmek isteyenler ise % 4'ünü teşkil etmiştir. Bu durum sosyal yapının iyileştirilmesi ve toplumda bilinçli kadın sayısının artırılmasının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır böylece yapılan çalışmalar ÇATOM'ların faaliyetlerinin olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: ÇATOM, Güneydoğu Anadolu Projesi, Şanlıurfa

A STUDY ON PARTICIPATION TO MULTI-PURPOSE COMMUNITY CENTERS IN SANLIURFA AND REALIZATION OF PROSPECTS**ABSTRACT**

The main purposes of this study are to determine the aims of women participants from different generations in the CATOM (Multi-Purpose Community Centers) practices and outcomes of the project carried out in Southeastern Anatolian Region in the light of education level and the other indicatives regarding women in Turkey. The participation of women to the social events and effects of those activities to women's concerning changes in their lives, expected - obtained results were determined with the survey studies within the framework of CATOM, which is carried out by Republic of Turkey Prime Ministry Southeastern Anatolia Projects Regional Development Administration.

The different results were obtained from the applied questionnaires in terms of self improvement, earning money, better education for the children, employment opportunity, to be literated, and make use of free times. Eighty percent of the participants were responded positively in terms of meeting the expectations. On the other hand, 40% of the participants were targeting self improvement and only 4% were targeting to be literated and make use of free times while evaluating their motivation to attend this project. This situation indicated the significance of improvement of social structure and elevation of the number of well-educated women in the society and thus studies showed the positive impacts of CATOM activities.

Keywords: Multi-Purpose Community Centers,,Southeastern Anatolia Project, Sanliurfa

¹ Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa

² Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara .

³ Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Şanlıurfa

Sorumlu yazar: zeynep.sakar@ gmail.com

GİRİŞ

GAP ile birlikte toplumsal değişimin dolayısıyla toplumsal hareketliliğin yaşandığı bölgede hane içi ilişkilerde kadının ve erkeğin statü ve rollerinde önemli değişimler meydana gelmektedir. Bölgede yapılan sosyal araştırmalarda geniş aileden (% 18) çekirdek aileye (% 65) doğru bir yöneliş olduğu saptanmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda çekirdek ailenin geniş bir akraba ağından yoksun olduğu ve aile içi davranışlar rasyonelleşerek, kadın ve erkeğin rollerinin farklılaştığı bilinmektedir (Anonim, 1994).

Toplumsal cinsiyet çerçevesinde her toplum ya da yöredeki kadınların erkeklerle, birbirleriyle ve toplumun diğer bireyleriyle ilişki şekilleri birbirinden farklıdır ve bu farklılıklar kültürel olarak belirlenmektedir. Ayrıca bir birey olarak her birimizin ve toplumun bize biçtiği rol ve işlevler vardır. Bu rol ve işlevler atfı başkaları tarafından bize biçilen ile bizim algıladığımız arasında büyük farklılıklar söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rolleri kültür ve değerlerle ilgilidir.

Kadının kalkınma programlarında ele alınması gerekliliğinin gerçekte iki rasyonel gerekçesinden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, toplumun yarısını oluşturan kadınların ihmal edilmesi durumunda bu potansiyelin değerlendirilememesi gibi bir durumla karşılaşmakta ve kalkınma hedeflerine etkin olarak ulaşamamaktadır. İkinci neden ise, araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, kadına yapılan yatırım, erkeklere oranla, çocukların ve hanenin refah artışına doğrudan etkide bulunmaktadır.

Kadın odaklı Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), “GAP Bölgesi’nde Kadının Statüsünün Yükseltilmesi ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu Araştırması” sonucunda ortaya çıkan cinsiyet dengeli kalkınma ve toplumsal-kültürel değişme yönünde tasarlanmış alternatif arayışlardan, katılımcı ve entegre uygulamalardan biridir.

ÇATOM’lar, Kasım 1995 yılı itibarıyla GAP Bölgesi’ndeki kentlerin daha çok kırdan göç etmiş yoksul ailelerin oluşturduğu gecekondu mahallelerinde ve kadınların marjinalleştiği merkezi nitelikli köy yerleşimlerinde kurulan topluma dayalı merkezlerdir (Fazlıoğlu, 2006). Faaliyetlerin entegre, katılımcı ve sürdürülebilir bir yaklaşımla ele alındığı ÇATOM’larda programların doğrudan hedef grupları 14-50

yaş grubundaki kadın ve genç kızlardır. Esnek modüler bir programın uygulandığı merkezlerde genel amaç; kadının statüsünü yükseltmek, cinsiyet dengeli bir kalkınma sürecini başlatmak, sürdürülebilir insani gelişmeye katkı sağlamak ve bu amaçlar doğrultusunda uygun, tekrarlanabilir model ya da modeller geliştirmektir.

Bu genel amaç yönünde ÇATOM’larda neler yapılmaktadır (Sakar 2008). Bunlar;

1. “Kadının görünmezliği” görünür hale getirilmektedir (1985 BM Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Konferansı kararları). Hatta kadınlar ve genç kızlar, ÇATOM program ve projeleri dolayısıyla makul ölçülerde kayırlmakta ve bu alanda “olumlu ayrımcılık” yapılmaktadır.

2. Devletin temel ödevleri arasında yer alan temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin, yine kamu kuruluşlarının yardımıyla daha etkin ve yaygın olarak yerine getirilmesine destek sağlanmaktadır.

3. ÇATOM’lar etrafında, toplumun desteğe en fazla muhtaç halk kesimleri ile devlet ve gönüllü sivil toplum kuruluşları arasında sağlıklı bir diyalog ortamı geliştirilmekte; insanı merkez alan, barışçı, demokratik toplumun temelleri güçlendirilmektedir.

4. ÇATOM’lar tabandan kaynaklanan girişimler ve yerel desteklerle kurulmakta, yöre/bölge kökenli öğrenmeye açık, girişimci kadın ve genç kızlar tarafından yönetilmektedir. ÇATOM’lar, bir anlamda GAP Bölgesi için geleceğin kadın kalkınma uzmanlarını yetiştiren birer okul niteliğindedir.

Bu genel amaçları elde etmek için, müdahale araçları olarak ÇATOM’larda uygulanan program ve projeler aşağıdaki konularda hedefler içermektedir:

- Okuma-yazma oranını yükseltmek
- Sağlık alanında temel bilgi ve bilinç kazandırmak
- Üretim becerisi paralelinde gelir elde etme olanakları yaratmak
- Ev ekonomisi ve sağlıklı beslenmenin yol ve yöntemlerini göstermek
- Çocuk bakımı ve eğitiminde pratik bilgiler sunmak
- Gelir getirici alanlarda becerilerini geliştirmek
- Toplumun ve bizzat kendilerinin ortak sorunlarının farkına varmalarını sağlamak

- Kendini ifade etme güçlerini artırmak
- Örgütlenme ve ortak davranışları teşvik suretiyle kadın ve genç kızlarda kendine güven duygusunu güçlendirmek
- Kamu hizmetlerine ulaşabilirliklerini artırmaktır.

Yukarıdaki program konularından da anlaşılacağı gibi ÇATOM bünyesinde gerçekleştirilen ve/veya gerçekleştirilecek olan etkinlikler eğitim, sağlık, rehberlik, üretim ve örgütlenme bütünlüğü içinde planlanmakta ve uygulanmaktadır.

Yapılan bu çalışmada birçok genç kız ve kadınla çeşitli görüşmeler yapılmıştır bu görüşmelerden elde edilmiş olan bilgiler dahilinde bazı gerçeklerle karşılaşmıştır bu gerçekler; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan topluluklar her ne kadar modernleşme sürecine' girmiş iseler de, bir takım geleneksel yapılar hala varlığını ve etkinliğini sürdürmektedir. Bu yapı görece içe kapalı, toplumsal grup ve kategorilerin statü temelinde farklılaştığı ve bu farklılaşmaların ekonomik ve politik eşitsizlikleri beslediği bir özellik göstermektedir. Bu temeller üzerinde gelişen modernleşme süreci, var olan eşitsizlikleri daha da artırıcı ve keskinleştirici bir etki yapmaktadır. Geleneksel toplumda üst statülerde yer alan toplumsal gruplar (aşiret ileri gelenleri, toprak ağalan, kasaba tüccarları vs.), bu konularından dolayı pazara açılma ve merkezle bütünleşmede kolaylık elde etmekte ve statülerini kolaylıkla ekonomik ve politik güce dönüştürebilmektedirler. Buna karşın alt statülerde yer alan toplumsal gruplar (topraksız ve küçük topraklı köylüler, kadınlar vs.) mevcut konularının da gerisine düşerek yoksunlaşmakta ve yoksullaşmaktadır. Bu eğilimin önüne geçmenin yolu toplumsal farklılıkların göz önünde bulundurulması, kalkınma uygulamalarında daha zayıf konumda olanların kullanmasıdır.

Tüm bu oluşan eşitsizliklerden kadınlar daha da fazla etkilenmektedirler. Diğer bir deyişle, sosyal katmanlar arasında bir takım eşitsizlikler oluşurken, bu eşitsizlikler kadınlar açısından ikiye katlanmaktadır. Bu durum özellikle yoksul hanelerde yaşayan kadınlar için önemli olumsuzluklar yaratmaktadır. Tüm sosyo-ekonomik düzeylerde kadınlar erkeklere göre kamusal alana ve karar alma süreçlerine daha az katılmakta, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha az yararlanmakta, gelir kaynaklarına ulaşmakta güçlük çekmekte veya hiç ulaşamamakta, ayrıca kredi, girdi, bilgi ve teknolojiyen daha az

yararlanabilmektedir.(GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)

GAP örneğinde tarımda modernleşme ve sulamaların yaygınlaşması da kadınlar açısından bir takım olumsuzlukları ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Sulama dışı alanlarda makineleşmenin artışı kadını üretim sürecinin dışına iterek pasifleştirmekte ve güçsüzleştirmekte, mevsimlik veya kalıcı göçün olumsuz etkilerine maruz bırakmaktadır. Sulamaya açılan alanlarda ise, kadının iş yükü daha da artmaktadır. Kadınların Eğitilmeleri, kadınların iş yükünü azaltıcı anahtar konulara odaklanmalı ancak planlı mesajlar verilerek tarımsal sorumlulukları yerine getirme sırasında sorumluluk paylaşımı ve eşitlik konusunda da farkındalık yaratılmalıdır (Özer ve Gülçubuk, 2007)

Yapılan bu çalışmayla ÇATOM faaliyetlerine katılan kadınların, bu faaliyetlerden tercih edilenler, katılım nedenleri, temel beklentiler ve bu beklentilerin karşılanma oranları belirlenmeye çalışılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın kapsamını Şanlıurfa ili Yakubiye ve Bağlarbaşı mahallelerinde ÇATOM faaliyetlerine katılmış olan genç kız ve kadınlar oluşturmaktadır.

Araştırmanın birincil materyalini Şanlıurfa ili Yakubiye ve Bağlarbaşı mahallelerinde oturan ve ÇATOM faaliyetlerine katılan 40 katılımcıya uygulanan anket verileri oluşturmaktadır.

Araştırma sonunda doldurulan anketler kod planı aracılığıyla bilgi kayıt formuna oradan da bilgisayara yüklenmiştir. Bundan sonra uygun istatistikî program kullanılarak frekans dağılımı yapılmış, tablolar oluşturulmuş ve konu ile ilgili analizlerde bulunulmuştur.

ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

ATOM'lara katılan genç kız ve kadınların faaliyetlere katılma biçimleri farklılık göstermektedir, Uygulamalarda valilikler, kaymakamlıklar, çeşitli kamu kuruluşlarının il ve ilçe müdürlükleri, çeşitli sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılmakta, onların desteği alınmakta ve bu şekilde katılımları sağlanmaktadır. Anketlerin yapıldığı sahada ÇATOM

faaliyetlerinden haberdar olarak katılımlarıyla ilgili yanıtlar Çizelge 1 ve 2’de verilmiştir.

Çizelge 1’den görüleceği üzere, faaliyetlere katılanların %28 ‘i 2007 yılına ait iken geriye kalan %72 si 1999- 2006 yılları arasında %4 gibi düşük bir kısmı ise 1999’da yer almaktadır.ÇATOM’ların faaliyetlerine katılımın yoğun olarak yaşandığı dönem 2007 yılı olmuştur.

Ankete katılan 25 kişinin %32’i ÇATOM ofisiyle kurulan iletişimle sağlandığını ifade

ederken %12 si arkadaş çevresinden öğrendiklerini ifade etmiştir (Çizelge 2).

Katılımcıların katıldığı faaliyetlerle ilgili bulgular Çizelge 3’de verilmiştir. Bu çizelge incelendiğinde Kadınların çocuklarına okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla “çocuk okuma odalarına” çocuklarını göndermeleri % 24 oranında olurken, Okul öncesi eğitimi konusu gerekli ilgiyi görmemiştir.

Çizelge 1. ÇATOM Katılımcıları faaliyetlere ne zaman katılmıştır?

ÇATOM Faaliyetlerine Ne Zaman Başladınız	Sayı	%
1999	1	4,0
2000	3	12,0
2001	1	4,0
2002	2	8,0
2003	2	8,0
2004	4	16,0
2005	5	20,0
2007	7	28,0
Toplam	25	100,0

Çizelge 2. ÇATOM Katılımcılarının ÇATOM’dan Haberdar Olma Durumları

ÇATOM’dan Nasıl Haberdar Oldunuz	Sayı	%
Kurulan ÇATOM Ofisi Vasıtasıyla	8	32,0
Çevreden	5	20,0
Akrabalık İlişkilerinden	5	20,0
Gezici ÇATOM Çalışanları	4	16,0
Arkadaş Çevresi	3	12,0
Toplam	25	100,0

Çizelge 3: ÇATOM Katılımcılarının Katıldığı Faaliyetler

ÇATOM’un Hangi Faaliyetlerine Katıldınız	Sayı	%
Çocuk Okuma Odası	6	24,0
Sağlık-Okuma Yazma-Bilgisayar	4	16,0
Sağlık-Okuma Yazma	4	16,0
Sağlık Eğitimi	3	12,0
Okuma Yazma	3	12,0
Bilgisayar	3	12,0
Okul Öncesi Eğitim	2	8,0
Toplam	25	100,0

Çizelge 3’de görüldüğü gibi ankete katılan 25 kişinin % 24 çocuk okuma odası faaliyetlerine katıldığını ifade ederken % 4 gibi küçük bir bölümü ise okul öncesi eğitime katıldıklarını ifade etmişlerdir.

ÇATOM faaliyetlerine katılan kadınlar arasında yapılan anketlerde, kendilerine katılma nedenleri sorulmuştur. Kadınlardan alınan yanıtlar Çizelge 4’de verilmiştir.

Çizelge 4: ÇATOM Katılımcılarının Faaliyetlerine Katılma Nedenleri

Faaliyetlere Katılma Nedeniniz	Sayı	%
Kendilerini Geliştirmek	12	48,0
Okuma- Yazma Öğrenme	4	16,0
Sağlık Konusunda Bilgilenmek	4	16,0
Kendini Geliştirerek-Dışarıya Çıkmak	2	8,0
Dışarıya Çıkmak (Sosyalleşmek anlamında) kabuğunu kırmak	2	8,0
İş Sahibi Olmak	1	4,0
Toplam	25	100,0

Çizelge 4'den de görüleceği üzere, kadınların kadınların % 48'i kendilerini geliştirmek için bu faaliyetlere katıldıklarını ifade ederlerken, % 4 oranındaki bir bölüm ise iş sahibi olmak için katıldıklarını ifade etmişlerdir. Genel olarak düşünülecek ve değerlendirilecek olursa kadınlar, kendilerinin bir iş sahibi olamayacaklarını düşünmektedirler. % 4 lük kısımda yer alanlar, anket e katılan kadınların sayısı artırılmış olsaydı, genç kadınlardan olacağı görülecektir.

Katılımcılarının Temel Beklentileriyle ilgili sorulara verilen yanıtlarla ilgili sonuçlar Çizelge 5'de verilmiştir. ÇATOM'lara katılan pek çok kadın kendini geliştirmek, para kazanmak, çocuklarına iyi bir eğitim verebilmek vd. beklentilerle ÇATOM'ların faaliyetlerine katılmıştır.

Çizelge 5'e göre ankete katılan 25 kişinin %40'ı kendini geliştirmek için ÇATOM faaliyetlerine katılırken %36'sı para kazanmak için geriye kalan %24 iş sahibi olmak, çocuklarını iyi yetiştirebilmek için ÇATOM faaliyetlerine katılmıştır.

Yapılan bu çalışmada katılımcıların beklentilerinin karşılanıp karşılanmama durumunu belirlemek amacıyla bazı sorular sorulmuştur. Çizelge 6'da görüldüğü gibi ankete katılan 25 kişinin %80'i ihtiyaçların yeterince karşılandığını %12'nin bütün beklentilerinin karşılandığını ifade etmiştir.

SONUÇLAR

ÇATOM'ların Şanlıurfa da feodal yapının hüküm sürdüğü bir toplumda ne kadar başarılı olduğunu araştırmak ve ÇATOM'ların kadınların hayatında ne gibi değişimler gerçekleştirmiş ve topluma genç kızlara ve kadınlara ne gibi yenilikler getirmiş bu gibi konularda bulgular edinilmiştir. Yapılan bu araştırma ile ÇATOM'ların genç kız ve kadınlara yönelik olarak geliştirdiği faaliyetler ve gelişim programlarının bölge halkı için ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir. Genç kız ve kadınlara girişimcilik ruhu aşıl原因 kadınların kendilerine güvenmelerini sağlayan programlarla kadının sosyal hayattaki perspektiflerini oluşturmaktadır.

Kadınların çocuklarına okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla "çocuk okuma odalarına" çocuklarını göndermeleri iyi oranda olurken, Okul öncesi eğitimi konusu gerekli ilgiyi görmemiştir. Bu durum kadınlar başta olmak üzere ailelere okul öncesi eğitimin gerekliliği anlatılmalı ve bilinç kazandırılmalıdır.

İş sahibi olmak ve iş imkânı bulabilmek amacıyla mı ÇATOM faaliyetlerine katıldıklarıyla ilgili soruya verdikleri olumlu yanıtın düşük oranda olmasının nedenlerinin; kadınların yeterli bilgi ve bilinç içerisinde olmadıkları, kadın olarak sadece ev işleriyle ilgili görevlerinin olduğunu kabullenmiş olmaları, kendilerini iş hayatında görme beklentilerinin düşük düzeyde olmasındandır.

Çizelge 5: ÇATOM Katılımcılarının Temel Beklentileri

Temel Beklentiniz Nelerdir	Sayı	%
Kendini Geliştirmek	10	40,0
Para Kazanmak	9	36,0
Çocuklarını İyi Yetiştirebilmek	2	8,0
İş İmkânı Bulabilmek	2	8,0
Okuryazar Olmak	1	4,0
Boş Zamanını Değerlendirmek	1	4,0
Toplam	25	100,0

Çizelge 6: ÇATOM Katılımcılarının Temel Beklentileri Ne Kadar Karşılandı

Beklentilerinizin Ne Kadar Karşılandı	Sayı	%
Yeterince Karşılandı	20	80,0
Hepsi Karşılandı	3	12,0
Az Karşılandı	2	8,0
Toplam	25	100,0

KAYNAKLAR

- Anonim, 1994. GAP Bölgesinde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonunun Araştırması Eylem Planı T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. TKV Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğü, Ankara (1994).s.1- 24.
- Fazlıoğlu, A.2006. Kadın İstihdamı ve Girişimciliği için GAP Bölgesinde Bir Model: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri. Kasım 2006 Ankara
- Sakar, Z.M., 2008. GAP Bölgesinde ÇATOM'ların İnsan Kaynaklarının geliştirilmesine Yönelik Katkıları: Şanlıurfa İlinde ÇATOM Faaliyetleri Araştırılması. Ankara Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Ve Kariyer Danışmanlığı Anabilim Dalı, Dönem Projesi, 75 s.
- Özer, D., ve B. Gülçubuk, 2007. Kırsal alanda yaşayan kadınların güçlenmesinde sorunlar ve öneriler. GAP V. Tarım Kongresi, 260-265.